

1999. - №1. – С. 40-45

9. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. – К.: Юринком Інтер -1998. – 208 с.

10. Кримінальний процес України/ за ред. Ю. М. Грошового, В. М. Хотенця. - Харків: Право, 2000. – 480 с.

11. Виоле ле Дюк Беседы об архитектуре / ле Дюк Виоле. – М.: Изд-во Всесоюзной Академии Архитектуры, 1937. – 249 с.

12. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1

13. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку // Міжн. Док. прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року, резолюція 34/169

14. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15

Стаття надійшла до редакції 17.12.2013 р.

V. M. Svirskyi

DEFINITION OF THE PRINCIPLES OF RESPECT FOR HUMAN DIGNITY IN THE CRIMINAL PROCEDURAL RULES

The article examines scientific concepts of the principles of law and components of the criminal procedure principles that determine that live, health, honor, dignity, immunity, and security are recognized to be the highest social values in Ukraine. The author determines the concept of personal dignity. It is described as a moral and ethical category which implies respect and self-esteem of a human personality; it is an integral and inalienable personal feature being the highest value that is granted to a person at birth.

Keywords: principles of law, criminal procedure principles, human rights and freedoms, life, health, honor, dignity, immunity and safety of a person.

УДК 341.018

О. Г. Турченко

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА СВОЮ БЕЗПЕКУ

Стаття присвячена виявленню особливостей реалізації відповідальності держави за власну безпеку та дослідженню питання щодо поєднання у міжнародному праві двох засад – об'єктивного (міжнародно-правових відносин) та суб'єктивного (державного суверенітету).

Ключові слова: безпека, міжнародна безпека, відповідальність за безпеку, суверенітет.

Постановка проблеми. Обов'язковою ознакою створення будь-якої системи є її здатність забезпечити головну потребу людини – безпеку. В якій системі ця здатність буде вищою, або, яка система продемонструє за допомогою застосування засобів впливу різного рівня цю здатність, у тій системі і побажає опинитись більшість людей. У сучасних умовах слід розглядати не персоніфіковану небезпеку як таку (від конкретної держави), а реально осмислювати небезпеки і загрози як категорії і явища, виходячи з джерела небезпеки і характеру загрози [1, с. 14].

Нова епоха геополітичної реальності, а також розвиток постіндустріального, з одночасним формуванням інформаційного суспільства, свідчить і про певну епоху безпекоренесансу, що супроводжується не лише удосконаленням різноманітних заходів

та систем забезпечення безпеки, а й появою нових систем безпеки, що потребує адекватного реагування з боку наукового співтовариства. Останнє ж має виробити якісно нові підходи до осмислення глобалізації безпеки [2, с. 6].

При цьому в сучасному світі безпека неподільна, жодна держава не може забезпечити захист власних інтересів безпеки, спираючись виключно на власні ресурси. Так, відповідно до п.3 до Астанинської Декларації 2010 року «Назустріч безпековому суспільству» безпека кожної держави-учасниці невідривно пов'язана з безпекою решти країн-учасниць.

Відповідно забезпечення внутрішньої безпеки держави може бути здійснене лише на підставі розуміння взаємних інтересів окремих держав та світового співтовариства в цілому [3, с. 5], підтримання міжнародного миру і безпеки - через забезпечення внутрішньої безпеки окремої держави шляхом втручання світової спільноти у процес розв'язання інтрадержавних конфліктів [4, с. 7]. Що виступає однією з умов побудови стійких міждержавних систем безпеки та вагомим аргументом на користь створення моделі безпеки на основі співпраці.

Але при цьому національна безпека залишається в одноосібній відповідальності кожної держави. На цьому наголошує і ч.2 ст.4 Договору про Європейський Союз 1992 р. (в редакції Лісабонського договору 2007 року).

Активізація формування або трансформації системи безпеки, як правило, відбувається в періоди активізації дестабілізації. Міжконфесійні конфлікти, світоглядна дисипативність, політична та економічні кризи, соціальна напруженість, правовий нігілізм, корупція, незбалансована зовнішня і внутрішня політика та інші чинники сприяють формуванню в особи відчуття незахищеності, відчуженості від соціуму, що активізує алгоритми самозбереження. На цьому етапі можливі два види процесів: позитивні інтеграційні процеси, що виражаються в створенні нових систем безпеки, і негативні інтеграційні процеси, коли утворюються деструктивні об'єднання (терористичні організації, релігійні секти тощо). Як зазначає В.С. Канцір, поява та різка активізація терористичних організацій зазвичай свідчить про послаблення дії системи національної безпеки [5, с. 267].

Разом з цим з певною часткою очевидності можна стверджувати, що на сьогодні відсутня цілісна теорія, здатна пояснити зародження, існування та розвиток, можливі трансформації системи національної безпеки, діагностування джерел загроз системі, розроблення механізмів ними тощо.

Відповідно через те, що на нинішньому етапі розвитку формування поліполярного світу безпека стала найголовнішою не лише потребою, а й цінністю людини, проблема національної, загальної безпеки набула системного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням системи забезпечення державної безпеки присвятили свої праці С. С. Алексєєв, Ю. Б. Долгополов, С. Г. Гордієнко, В. С. Картавцев, Ю. Я. Коршунов, П. С. Коршиков, В. А. Ліпкан, О. С. Подшибякін, В. П. Єрошин та низка інших учених.

При дослідженні концептуальних засад міжнародної співпраці у сфері міжнародної безпеки були використані роботи зарубіжних фахівців-міжнародників і політологів, зокрема, Е. Адлера, М. Арах, М. Барнетта, Ю. А. Борка, Р. Гарднера, Ф. Демішеля, А. Джоржа, К. Дойча, П. Л. Іванова, М. Крейга та ін.

В контексті даного дослідження особливий інтерес представляють праці О. Делінського, В. Конишева, В. Котляра, М. Пендюри, А. Розанова, А. Сергуніна.

Мета даної статті – виявити особливості реалізації відповідальності держави за власну безпеку та дослідити питання щодо поєднання у міжнародному праві двох засад – об'єктивного (міжнародно-правових відносин) та суб'єктивного (державного суверенітету).

Виклад основного матеріалу. Різні держави неоднаково успішно адаптуються до нових умов і глобальних викликів. У цих умовах зазнає змін сфера втілення суверенітету держави – вона може розширюватися або звужуватися, переходячи на якісно нові рівні реалізації. Прискорена інтеграція національних економік у глобальні фінансові ринки, прозорість кордонів, зростання обсягів міжнародної торгівлі – всі ці та інші фактори поступово роблять держави дедалі взаємозалежнішими, змушуючи їх все частіше узгоджувати реалізацію своїх функцій з міждержавними організаціями політичного, економічного та військового спрямування.

Особливого значення згадана проблема набула під час визначення подальшого вектору розвитку європейських держав у другій половині ХХ ст. Є очевидним, що популярність ідеї суверенітету традиційно зростала у періоди посилення загроз цілісності та незалежності країн. З іншого боку, питання європейського об'єднання також набувають актуальності для політиків і європейських народів саме під час протистояння держав, посилення загрози знищення системи європейських цінностей.

Як зазначає М. О. Баймуратов, категорія «суверенітет» носить максимально загальний характер, є абстрактним вираженням суті держави і тому є фундаментальною, базисною категорією. Проблема суверенітету завжди була актуальною, але свою гостроту вона набула в умовах глобалізації, інтеграції, стирання міждержавних кордонів, на тлі яких з'являється проблема «збереження наповнення державного суверенітету».

Суверенітет є своєрідним «пропуском» держав на міжнародну арену, з якого для них виникає низка прав. Міжнародне визнання відкриває можливості для зовнішніх запозичень, а також право на відстоювання своїх інтересів в судах інших держав. Дипломатичні представники визнаної держави, у свою чергу отримують гарантії недоторканості, а її офіційні особи – імунітет від переслідування. Суверенна визнана держава має право вільно укладати міжнародні договори, які діятимуть навіть у разі зміни уряду.

При цьому зовнішній суверенітет, хоча і є важливим інструментом позиціонування держави на міжнародній арені, насправді є другорядним відносно внутрішнього суверенітету. Зовнішній суверенітет сам по собі не здатний гарантувати територіальну цілісність держави і навіть її існування. В той же час, реалізувати внутрішній суверенітет у відсутність суверенітету зовнішнього, можна лише в умовах повної економічної і політичної ізоляції, немислимої у сучасному світі [6].

Л. Ю. Черняк, досліджуючи питання виникнення й еволюції державного суверенітету, доходить висновку, що в сучасній юридичній науці склалося чотири основні позиції. Згідно з першою, найпоширенішою, суверенітет виникає одночасно з державою як її іманентна властивість бути верховною владою всередині країни і незалежною від інших держав. Згідно з другим підходом, він виникає на певному етапі розвитку держави як показник монополізації в руках держави верховної влади і владного примусу. Розробники третьої позиції вважають, що він виникає одночасно із суспільством, а четвертої – до виникнення народу і держави [7, с. 14-15].

Але, вважаємо, що необхідно погодитися з Н. Діденко [8, с. 14], Х. Якименко [9, с. 37], що про суверенітет і державну централізацією можна говорити лише стосовно Нового часу.

Так, на початку ХХ ст. основним питанням при розгляді проблеми суверенітету стало питання про сумісність суверенітету з нормальним функціонуванням і розвитком міжнародного права і міжнародного спілкування [10, с. 125].

О. Ейхельман [11, с. 5] зазначав, що незважаючи на необмеженість державного суверенітету, держава в сучасному світі широко користується можливістю і фактичною необхідністю для себе вступати в міжнародне спілкування. При цьому він наголошував

на абсолютності державного суверенітету, який повинен охоронятися у величезній масі договорів, що укладаються державами у міжнародному спілкуванні.

Відомий теоретик інтеграції С. Хоффман теж наполягає на необхідності збереження державного суверенітету. Водночас він більш гнучко підходить до визначення його змісту і не заперечує можливості його еволюції відповідно до змін, що відбуваються у сфері державного будівництва, та зовнішніх чинників. На його думку, регіональна інтеграція – це процес поміркованого пристосування до глобального тиску [12, с. 247].

В той же час більшість російських дослідників науки міжнародного права (Ф. Мартенс, А. Стоянов, В. Даневський та інші) довели тезу, яка на сьогодні вже не визиває заперечень, що зовнішній суверенітет держави не може бути абсолютним і має свої обмеження в суверенітеті інших держав і в міжнародних нормах, що регулюють спілкування суверенних держав [13, с. 162].

Тобто зовнішня незалежність відносна, суверенна влада держави обмежена аналогічною владою інших держав. На думку Г. Кельзена, «держави, що мають обов'язки з міжнародного права, вже на підставі цього не є суверенними».

На думку В. Даневського, завданням міжнародного права саме і є забезпечення правильного співіснування принципів суверенітету (суб'єктивний принцип міжнародного права) та міжнародно-правового спілкування (об'єктивний принцип міжнародного права). В свою чергу, І. О. Івановський наголошував, що основу міжнародного спілкування та міжнародного права повинні становити дві головні ідеї: ідея самостійності держав (суб'єктивна ідея) та ідея союзу між ними (об'єктивна ідея), гармонійне поєднання обох цих ідей є джерелом усіх прав і обов'язків держав у міжнародному житті. Коли держава стає учасником міжнародного співжиття, це зовсім не означає, що вона втрачає самостійність у веденні своїх внутрішніх і зовнішніх справ [14, с. 263].

Концепцію суверенітету, яка ґрунтується на висновку, що сучасний світ обмежує умови для держави бути повністю незалежною в прояві своєї влади висловлює також Х. Дрієр, який стверджує, що вже в ХХ столітті зростання взаємних зобов'язань об'єктивно призводить до даремності концепції суверенітету та «втрати монолітності суверенітету». Практично аналогічно висловлюється Л. Вільдхабер: «Суверенітет має бути ослаблений потребами взаємозалежності. Суверенітет є відносним поняттям, що змінюється з часом, пристосовується до нової ситуації і нових потреб» [15].

На сьогодні все частіше йдеться про те, що не можна розуміти суверенітет буквально чи так, як його розуміли, коли він утверджувався у міжнародному праві [16, с. 463-474]. Так, один з противників збереження принципу державного суверенітету, французький вчений П'єр Аснер стверджує з цього приводу: «Ми знаходимося в періоді розмитості: зараз недостатньо сказати «держава», «суверенітет», «політика», щоб оживити ці реалії. Але іншого принципу, який би їх замінив, теж немає» [17, с. 331-332].

Нові та дедалі інтересні ідеї відносно державного суверенітету були висловлені М. Ільїним [18], А. Кустаревим [19], І. Троян [20, с. 159] в тому, що під впливом глобалізації суверенітет приймає дві іпостасі: суверенітет як титул (в класичному розумінні) єдиний та неподільний і суверенітет як комплексний ресурс, набір пріоритетів, кожний з яких може бути використаний окремо. Таким чином, технічно, державний суверенітет як ціле визначає свободу держави маніпулювати своїм суверенітетом як «корзиною» пріоритетів.

Нині переважає та точка зору, що добре сформульовані міжнародні зобов'язання та всеосяжна стратегія міжнародних відносин розширює, а не обмежує владу держави над власною долею. Тобто, як зазначає О. Задорожній, відбувається не ліквідація

суверенітету, а зміна змісту цього поняття [21, с. 350].

Все більше держав, як правило, провідні із груп G-8 і G-20, схильні тлумачити суверенітет держави не меншою мірою як обов'язок, а ніж право. Відповідно суверенітет держави є її обов'язком, у межах поширення її юрисдикції, забезпечення основних прав і свобод людини, а держава мислиться як суб'єкт, відповідальний за збереження надбань світової спільноти на її території.

Отже, необхідним вважають погодитися з прихильниками зміни ставлення до державного суверенітету [22, с. 25], і останній розглядати як міру відповідальності у внутрішньому плані за свій народ і кожного, за їх безпеку, у зовнішньому плані – за вирішенням проблем, із якими зіткнулася світова спільнота, за міжнародний мир та безпеку.

Але не применшуючи роль міжнародного права, треба зазначити, що міжнародне спілкування, міжнародні союзи не можуть претендувати на поглинання індивідуальної держави; як зазначав В. Даневський [23, с. 120], міжнародний союз виріс на спільних інтересах всіх держав і існує для досягнення їх інтересів і сприяння їх розвитку, незалежності.

Аналіз Статуту ООН дає можливість вивести формулу загальної колективної безпеки: зміцнення національної та регіональної безпеки відповідно до міжнародного права означає водночас зміцнення безпеки в загальносвітовому масштабі. Держави підтримують міжнародну безпеку, підтримуючи національну правомірними засобами.

Істотний вплив на рівень і шляхів забезпечення національної безпеки процесу глобалізації призвів до того, що при визначенні безпеки будь-якої держави, слово «національна» все більше розмивається. Акценти зміщуються від поняття «самозабезпечення» безпеки до таких понять, як глобальна, загальна, колективна, міжнародна безпека.

Відповідно, на думку В. Ржевської, будь-які об'єднання держав у сфері безпеки мають слугувати двом взаємопов'язаним цілям: підтримці безпеки учасників та у зв'язку з цим – підтримці міжнародної безпеки в цілому як неподільної для всіх членів світового співтовариства [24, с. 81].

Науковці розглядають категорію «безпека» як: стан відсутності різного роду небезпек і загроз, здатних завдати неприйнятної шкоди (збитку) життєво важливим інтересам людини [25, с. 27]; стан захищеності від суспільної небезпеки кримінально караного діяння [26, с. 15].

Уперше концепція національної безпеки була сформульована У. Ліппманом: «Нація знаходиться у стані безпеки, коли немає потреби жертвувати своїми законними інтересами з метою уникнути війни і коли вона у змозі захистити за необхідністю ці інтереси шляхом війни».

Сучасні дослідження світу та конфліктів намагаються визначати безпеку на підставі багатогранного підходу. Використовуючи визначення безпеки, подібне до визначення загальної безпеки, що передбачає необхідність виключення усіх типів насильства, дослідження світу наприкінці 1960-х років запропонували першу теорію структурного насильства – теорію непрямого насильства, здатного спричинити шкоду індивіду в результаті несправедливості економічних та політичних структур, що знижують життєві сподівання індивіда за рахунок недостатнього забезпечення матеріальних потреб.

В. В. Гордієнко, розглядаючи поняття глобальної безпеки, визначає її як стан цивілізації, при якому за рахунок внутрішніх механізмів розвитку, опосередкованих функціонуванням різних міждержавних та національних інститутів, зберігається її стійкий стан і розвиток, забезпечуються умови для реалізації інтересів особи, націй та держави (як сукупності осіб і націй) і одночасно їх захищеність (при наявності

усвідомлення її людьми) від глобальних загроз кримінального, соціального, природного й техногенного характеру.

У де в чому поділяючи позицію прихильників «світового порядку», Кен Бус стверджує, що основою безпеки повинен бути індивід, а не держава. Кен Бус виступає з критикою «непотрібних дихотомій», які характеризували спосіб вивчення міжнародної політики. Він вважає, що мова, в межах якої формулюється безпека, - це мова розподілу та виключення; доки людство не позбавиться старих стереотипів і не почне мислити більш незалежно, образи майбутнього будуть повторювати минуле. К. Бус мінімізує центральну роль держави та воєнної сили, намагається знайти демократичну форму людської безпеки [27, с. 21].

Міжнародна безпека - такий стан міжнародних відносин, за якого створюються умови, необхідні для існування та функціонування держав, забезпечення їхнього повного суверенітету, політичної та економічної незалежності, можливої відсічі воєнно-політичному натиску й агресії, рівноправних відносин з іншими країнами. Водночас міжнародну безпеку треба розглядати як політику, що сприяє створенню ефективних гарантій миру як для окремої країни, так і всього світового співтовариства.

Крім того, дослідники відмічають, що безпека, як стан, повинна припускати й інший стан — «небезпеки». При цьому, під небезпекою для людини необхідно розуміти явище, здатне завдати шкоди (збитку) життєво важливим інтересам людини, до яких відносять: життя, здоров'я, добробут, доступ до інформації [28, с. 216].

При цьому слід констатувати, що наукові розробки в Україні поки що не є адекватними тому рівню загроз, який існує на сьогодні. І передусім це зумовлено тією обставиною, що переважна більшість авторів вважають, що найбільшу небезпеку становлять внутрішні загрози.

Як зазначає В. С. Канцір, необхідність розроблення поняття «загроза» визначається:

- пануванням диверсифікаційного підходу щодо дослідження категорій національної безпеки;
- недостатньою розробленістю поняття «загроза» і питань його відмежування від інших споріднених понять (небезпека, виклик, фактор);
- наявністю невирішеної проблеми формування категорійно-понятійного апарату національної безпеки, де поняття «загроза», «небезпека», «система національної безпеки» посідають чільне місце.

Г.Ф. Костенко вказує, що на сьогодні категорія «загроза», як правило, розглядається відірвано від інших, пов'язаних із нею категорій [29, с. 6].

Щодо визначення сутності «загрози», то, по-перше, загрозу можуть нести лише певні дії (діяльність або бездіяльність), що мають прямий причинно-наслідковий зв'язок із зміною відповідних умов і параметрів суспільних процесів, які визначають безпечні умови існування суспільства і держави [30, с. 43].

По-друге, ці дії мають бути конкретно-визначеними, а не загальними. По-третє, як відзначає Б. Корміч, ще одним чинником має бути рівень суспільної небезпеки цих дій. Безумовно, дії, які можуть розцінюватися як загроза національній безпеці, повинні мати виключно високу ступінь суспільної небезпеки, оскільки їх об'єктом є не просто права або законні інтереси певних суб'єктів, а правові відносини по забезпеченню умов, порушення яких ставить під сумнів саму можливість нормального існування цих суб'єктів [31, с. 195].

Таким чином, замахом на національну безпеку є ті дії, за які законом передбачена відповідальність.

Стан вітчизняної економіки, недосконалість системи організації державної влади та громадянського суспільства, поляризація українського суспільства та криміналізація

суспільних відносин, зростання організованої злочинності та корупції створюють широкий спектр загроз національній безпеці країни.

У галузі економіки загрози мають комплексний характер і обумовлені, передусім, суттєвим зменшенням внутрішнього валового продукту, зниженням інвестиційної, інноваційної активності та науково-технічного потенціалу, стагнацією аграрного сектору, розбалансованістю банківської системи, зростанням зовнішнього та внутрішнього державного боргу, тенденцією до пріоритету в експортному постачанні сировини, а в імпорті – продовольчих товарів.

Загроза криміналізації суспільних відносин, виникаючих під час реформування соціально-політичного устрою та економічної діяльності, стає гостріше. Серйозні недоліки, зроблені на початковому етапі проведення реформ в економічній, воєнній, правоохоронній та інших галузях державної діяльності, послаблення системи державного регулювання та контролю, недосконалість правової бази, відсутність сильної державної політики в соціальній сфері, зниження духовного потенціалу суспільства є основними факторами, що сприяють росту злочинності, особливо її організованих форм, а також корупції.

Т. Г. Васильців пропонує поєднати тактичні заходи політики зміцнення економічної безпеки підприємництва в прикордонних регіонах України з посиленням найбільш незабезпечених її функціональних складників (система оподаткування, дозвільна сфера, інноваційний та виробничий складники економічної безпеки підприємництва). Контроль за реалізацією стратегії і тактики зміцнення економічної безпеки підприємництва, на його думку, може бути реалізований через належний розподіл функцій, повноважень та відповідальності між суб'єктами системи безпеки підприємства, а також запровадження практики моніторингу її рівня, зокрема, з метою оцінки рівня та динаміки інтегрального показника і часткових функціональних складників безпеки, визначення ефективності реалізованих заходів і факторів впливу на складники економічної безпеки підприємства [32, с. 30].

У грудні 2004 року було оприлюднена доповідь Групи високого рівня ООН щодо загроз, викликів та змін під назвою «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність».

Її автори в основу визначення загроз поклали принцип, що будь-яка подія чи процес, які призводять до масової загибелі людей або зменшення шансів на виживання та послаблюють держави як базові елементи міжнародної системи, становлять загрозу міжнародній безпеці. Виходячи з цього, можна виокремлено шість блоків загроз, якими світ має займатися зараз і в наступні десятиліття: економічні і соціальні загрози, включаючи злидні, інфекційні загрози та екологічну деградацію; міждержавні конфлікти; внутрішні конфлікти, включаючи громадянську війну, геноцид та інші масові звірства; поширення і можливе застосування ядерної, радіологічної, хімічної і бактеріологічної зброї; тероризм; транснаціональна організована злочинність.

До основних джерел сучасних загроз можна віднести і природні загрози, що створюються силами космосу і планети, а також загрози, що створюються людиною, суспільством і державою. Саме останні, як свідчить аналіз, є джерелом найбільшого числа загроз для себе та оточуючого середовища.

Вся зовнішньополітична діяльність держав виражається, насамперед, у прагненні відстоювати свої дійсні чи надумані національні інтереси. При цьому національний інтерес є усвідомленням і відображенням державних потреб, які відстоюються лідерами даної держави. На сьогодні науково обґрунтованою та практично підтвердженою є теза про те, що забезпечення національної безпеки будь-якої держави можливе лише на засадах розуміння взаємних інтересів як окремих держав, так і світового співтовариства в цілому.

Таким чином, сучасна міжнародна політика повинна базуватись на двох принципах: захищаючи й сприяючи реалізації власних інтересів, будь-який суб'єкт міжнародних відносин повинен з повагою ставитись і до інтересів інших держав. Це означає, що розум держави, виражений в її національному інтересі, полягає в усвідомленні як власної сутності й природи, так і природи оточення.

Як зазначає М. М. Пендюра, розробка концептуальних положень теорії національної безпеки, як у розумінні західних науковців, так і вітчизняних, повинно виходити із загального контексту національних інтересів, без вирішення якої проведення обґрунтованої внутрішньої та зовнішньої політики принципово неможливо.

Національний інтерес в умовах глобалізації інколи підмінюється гуманітарними інтересами або й інтересами «міжнародного співтовариства». Проте сподівання на реалізацію такого інтересу в умовах глобалізації є марними, оскільки не існує жодної національної держави, яка б була здатною принести у жертву свої інтереси заради інтересів інших держав, якщо при цьому вона не переслідує інших стратегічних цілей.

При цьому треба зазначити, що незалежно від методологічного підходу до розуміння поняття «безпека», «система національної безпеки», завжди категорія «інтерес» виступає ключовою.

Так, наприклад, елітський підхід розглядає національну безпеку як інструмент досягнення саме особистих інтересів правлячою верхівкою. Політична еліта, знаходячись на вершині ієрархії системи, має спрямовувати розвиток системи національної безпеки у заданому об'єктивними і суб'єктивними законами руслі.

Хоча при цьому може виникнути ризик поглиблення кризи влади, коли правляча еліта не є достатньо підготовленою для розробки та реалізації рішень щодо забезпечення національної безпеки, не відповідаючих сучасним потребам держави. Хоча визнаючи загальним напрямом напрям забезпечення національних інтересів, не виключена можливість і маніпулювання самою категорією «національний інтерес».

Або з позиції біхевіорального підходу національна безпека виступає не просто як стан захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а як пройняте суб'єктивними переживаннями прагнення до задоволення потреби окремої особи у безпеці.

Система гарантій національної безпеки багато в чому залежить як від ситуації в середині держави (взаємовідносин між різними соціальними стратами, громадянським суспільством і державою), так і від ставлення до держави інших суб'єктів міжнародного права (наявність зовнішніх загроз (зовнішній агресії), або навпаки – сприятливе ставлення).

При наявності, наприклад, сепаратистських настроїв у державі концепція національної безпеки буде спрямована на вирішення внутрішніх проблем, наявність зовнішніх загроз – спрямовує зусилля суспільства та держави на оборону, а внутрішні гарантії будуть відігравати другорядну роль.

Р. Арон у праці «Мир і війна між націями», виходячи з тези про неможливість раціонального визначення національного інтересу, замінив його поняттям мети і зробив спробу виявити деякі постійні величини в зовнішній політиці держави. Це три групи цілей: «безпека, міць, слава»; «простір, люди, душі»; «тіло, серце, дух». Центральне місце серед цих цілей Р. Арон відводив безпеці.

А на думку М. Пендюри, у правознавстві категорію «безпека» або «правова безпека» взагалі варто тлумачити, як суспільну безпеку, без різниці, чи забезпечує безпека публічний або приватний інтерес. Тим самим акцент робиться на тому, що безпека (як соціально-правове явище) забезпечує захист інтересів усього суспільства, усіх його структурних підрозділів.

Відповідно, пропонуємо національні інтереси визначати як інтегральний вираз

інтересів більшості членів суспільства, держави, що є похідними від загально визнаних базових цінностей і реалізуються через національно-правову систему відповідної держави законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади.

А суть національних інтересів пропонуємо визначити як необхідність в забезпеченні необмеженого в часі безпечного існування держави в якості самостійного суб'єкта, постійного зростання усіх складових могутності країни – політичної, економічної, військової, наукової тощо, а також стійкого розвитку особи, суспільства. При цьому в якості незмінного постійного змісту національного інтересу необхідно виділити задачу забезпечення безпеки держави, основним обов'язком якої, в свою чергу, є забезпечення безпеки і розвитку особи і суспільства [33, с. 102].

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Зміцнення національної та регіональної безпеки відповідно до міжнародного права означає водночас зміцнення безпеки в загальносвітовому масштабі. Держави підтримують міжнародну безпеку, підтримуючи національну правомірними засобами.

Істотний вплив на рівень і шляхів забезпечення національної безпеки процесу глобалізації призвів до того, що при визначенні безпеки будь-якої держави, слово «національна» все більше розмивається. Акценти зміщуються від поняття «самозабезпечення» безпеки до таких понять, як глобальна, загальна, колективна, міжнародна безпека.

2. Державний суверенітет необхідним вважається розглядати як міру відповідальності у внутрішньому плані за свій народ і кожного, за їх безпеку, у зовнішньому плані – за вирішенням проблем, із якими зіткнулася світова спільнота, за міжнародний мир та безпеку.

3. Поняття національної безпеки пропонується розглядати як складову правової системи держави, покликану забезпечити стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави шляхом створення умов для стійкого розвитку на основі науково обґрунтованої внутрішньої та зовнішньої політики, своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам.

4. Національні інтереси пропонується визначити як інтегральний вираз інтересів більшості членів суспільства, держави, що є похідними від загально визнаних базових цінностей і реалізуються через національно-правову систему відповідної держави законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади.

Відповідно суть національних інтересів пропонуємо визначити як необхідність в забезпеченні необмеженого в часі безпечного існування держави в якості самостійного суб'єкта, постійного зростання усіх складових могутності країни – політичної, економічної, військової, наукової тощо, а також стійкого розвитку особи, суспільства. При цьому в якості незмінного постійного змісту національного інтересу необхідно виділити задачу забезпечення безпеки держави, основним обов'язком якої, в свою чергу, є забезпечення безпеки і розвитку особи і суспільства.

5. Необхідно виділити наступні ознаки дій, які можна кваліфікувати як «загрози» безпеці держави: 1) це лише певні дії (діяльність або бездіяльність), що мають прямий причинно-наслідковий зв'язок із зміною відповідних умов і параметрів суспільних процесів, які визначають безпечні умови існування суспільства і держави; 2) ці дії мають бути конкретно-визначеними, а не загальними; 3) ці дії, повинні мати виключно високу ступінь суспільної небезпеки.

Основні загрози безпеці людини, суспільства і держави, тобто, основним об'єктам безпеки держави (національній безпеці), запропоновано розділити на три групи:

- загрози впливу на людину, суспільство і державу в цілому (тероризм, техногенні катастрофи планетарного рівня тощо);
- загрози людині та суспільству (неправомірний вплив окремих осіб, груп, організацій чи іноземних держав на свідомість людини і суспільства внаслідок проведення інформаційно-психологічних операцій чи інформаційної війни, вирощування та реалізація генетично небезпечних продуктів харчування тощо);
- загрози правам і свободам людини (торгівля людьми, порушення державними чи іншими органами прав громадян тощо).

Список використаної літератури

1. Рыбак А. А. К вопросу о стратегических национальных приоритетах в целях обеспечения национальной безопасности и территориальной целостности / А. А. Рыбак // Государственная власть и местное самоуправление. – 2012. - №4. – С. 12-21.
2. Ліпкан В. А. Пантуранізм – сучасна загроза для України / В. А. Ліпкан // Служба безпеки. – 2002. - № 4. – С. 6-7.
3. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / М. М. Пендюра. – К.: Київ. Нац. Унів. Внутр. Справ., 2006. – 18 с.
4. Теличкін О. О. Правоохоронна діяльність у сфері забезпечення міжнародного миру і безпеки: організаційно-правові засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О. О. Теличкін. – Х.: Нац. Універ. внутр. справ, 2004. – 36 с.
5. Канцір В. С. Терористична діяльність і національна безпека / В. С. Канцір // Часопис Київського університету права. – 2011. - №1. – С. 265-269.
6. Баймуратов М. А. Суверенитет государства и его роль в становлении конституционного строя Украины в условиях глобализации [Электронный ресурс] / М. А. Баймуратов. – Режим доступа: http://www.viu-online.ru/tl_files/docs/conferencii/22Bajmuratov.docx.
7. Черняк Л. Ю. Общетеоретические проблемы государственного суверенитета: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Л. Ю. Черняк. – Челябинск, 2007. – 189 с.
8. Диденко Н. С. Трансформация политико-правового содержания государственного суверенитета на рубеже XX – XXI вв. (теоретико-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Н. С. Диденко. – Ростов на Дону, 2006. – 178 с.
9. Якименко Х. Наднаціональна організація влади і державний суверенітет: проблеми співвідношення / Х. Якименко // Вісник Національної академії правових наук. – 2011. - №3. - С. 36-44.
10. Оппенгейм Л. Международное право / Л. Оппенгейм; пер. с нем. Г. Лаутерпахтом; ред. и предисл. С. Б. Крылова. — М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1948. – Т.1: Полутом 1: Мир, 408 с.
11. Эйхельман О.О. Очерки из лекций по международному праву / О.О. Эйхельман.– Киев : Типография И.И. Чоколова, 1900. – Выпуск 1. - 130 с.
12. Теория международных отношений на рубеже столетий / под ред. К. Буса и С. Смита; общ. ред. П.А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. – 567 с.
13. Левин Д. Б. Наука международного права в России в конце XIX и начале XX в. Общие вопросы теории международного права / Д.Б. Левин, отв. ред. Н. А. Ушаков. – М.: Наука, 1982. – 198 с.
14. Денисов В. Наука міжнародного права в Україні у XIX – першій половині XX століття: історія становлення та розвитку / В. Денисов, К. Савчук // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 258-267.

15. Wildhaber L. Sovereignty and International Law / L. Wildhaber // R.St.J. Macdonald and Douglas M. Johnston, eds. The Structure and Process of International Law: Essays in Legal Philosophy, Doctrine and Theory. – Dordrecht, Netherlands: Nijhoff, 1986. – P. 440–441.
16. Bartelson J. The Concept of Sovereignty Revisited / J. Bartelson // European Journal of International Law. – 2005. – Vol.17, №2. – P. 463-474.
17. Аснер П. Насилие и мир. От атомной бомбы до этнической чистки / П. Аснер. – СПб.: Всемирное слово, 1999. – 352 с.
18. Ильин М. В. Альтернативные формы суверенной государственности [Электронный ресурс] / М. В. Ильин. – Режим доступа: <http://www.mgimo.ru/study/faculty/politics/ksp/docs/34538/document34545.phtml>.
19. Кустарев А. Кризис государственного [Электронный ресурс] / А. Кустарев // Космополис. – 2003. - №3. – Режим доступа: <http://risa.ru/cosmopolis/archives/3/kustarev.html>.
20. Троян І. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації / І. Троян // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2011. - №23. – С. 158-164.
21. Задорожній О. Лекція професора О. Задорожнього: вступ до курсу «Міжнародне право» / О. Задорожній // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 338-359.
22. Буткевич В. Виклики міжнародному праву в умовах глобалізації світу / В. Буткевич // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 12-50.
23. Даневский В. П. Основания международного права, его принципы и цели / В. П. Даневский // Юридический вестник (Издание Московского юридического общества). – 1880. – май. – С. 116-141.
24. Ржевська В. Позаблоковий статус України: міжнародно-правові аспекти / В. Ржевська // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 78-86.
25. Сапронов В. В. Безопасность жизнедеятельности: учеб.-метод. пособ. / В. В. Сапронов, Л. М. Власова, Е. С. Фрумкина; под общ. рук. Л.И. Шершнева. – М. : Русский журнал, 2004. – 79 с.
26. Горшенков Г. Н. Информационная преступность: криминологическая безопасность личности, угрозы и меры ее защиты / Г. Н. Горшенков, Г. Г. Горшенков, А. Г. Горшенков // Вестник Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. Серия: Право. – 2003. – Вып. 1. – С. 13-16.
27. Шайтан О. Понятійно-категоріальний апарат інформаційної безпеки держави у гуманітарній сфері / О. Шайтан // Юридичний журнал. – 2012. - №4. – С. 18-23.
28. Шеломенцев В. П. Безпека людини, суспільства і держави в Україні: криминологічний аспект / В. П. Шеломенцев // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. - №22. – С. 215-222.
29. Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навч. посіб. / Г. Ф. Костенко. – К.: ДЕМІД, 2002. – 210 с.
30. Турченко О. Г. Правовое регулирование информационной безопасности в Украине: моногр. / О. Г. Турченко. – Донецк, 2010. – 228 с.
31. Кормич Б. А. Правова регламентація інформаційної безпеки України / Б. А. Кормич // Держава і право. – 2003. – Випуск 17. – С. 193-198.
32. Васильців Т. Г. Проблеми взаємоузгодженості державного регулювання підприємництва, його економічної безпеки та розвитку транскордонного співробітництва / Т. Г. Васильців // Вісник Донецького національного університету, Серія В: Економіка і право. – 2010. – Випуск 1. – С. 27-31.
33. Турченко О. Г. Щодо поняття категорії «національні інтереси» / О. Г. Турченко // Карпатський правничий часопис. – 2013. - №1. – С. 99-102.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2013 р.

O. G. Turchenko

RESPONSIBILITY OF THE STATE IS FOR THE SECURITY

In the article it is grounded, that consideration of safety through the prism of analysis of its separate elements with next extrapolation on all of the system incorrectly. Accordingly, except for the guided, organizational processes (ideology, strategy, tactic, technologies of safety) a necessity is research and such processes as formation of structures, chaos, order.

Present day problems occurred in international legal relation ships are being discussed the problems arise in the process of formation and development of safety system as well as in law-making and law-implementing activity of the states treated as basic international public law subjects.

The mentioned activity is being realized by the states in the bounds of world society and international organizations in the sphere of safety system creation.

Scientific research is devoted to the methodological problems of responsibility of the state is for the security from positions of systems approach in the conditions of modern European geopolitical transformations, development of new categories, their concordance with the generally accepted constructions, international documents, monitoring of modern calls and threats to national interests, counteractions to the transnational calls – the organized crime, illegal migration, trade by people, terrorism.

Has been analyzed the narrow and wide going is considered near the study of safety, sovereignty, different methods of research of the system of safety.

This article provides an analysis of the different scientific approaches to understanding the category of «national interest», to authentication of categories «interest» and «national interest» as objects of providing safety, the results of which prompted the author's concept of national interests, revealed their essence.

In addition, drawn conclusion about the necessity of consideration of state sovereignty as a measure of responsibility in an internal plan for the peoples and each, for their safety, in an external plan – for international peace and safety.

Keywords: security, safety, responsibility for security, sovereignty.

УДК 342.7(477)(045)

Ю. С. Хобби

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

З метою кращого захисту прав людини в Україні, пропонується розширити перелік прав, свобод та обов'язків людини і громадянина закріплених у Розділі II Конституції України. Особливо актуальною ця проблема є в період роботи Конституційної Асамблеї, яка покликана розробити текст нової Конституції.

Проведений аналіз діючих міжнародно-правових документів в сфері захисту прав людини дозволяє зробити пропозиції щодо їх ревізії з урахуванням розширення переліку прав людини та досягнення науки та техніки. На основі чого внести відповідні пропозиції щодо змін до Розділу прав, свобод та обов'язків людини і громадянина Конституції України.

***Ключові слова:** Конституція, Конституційна асамблея, права людини, покоління прав людини, міжнародні документи в сфері захисту прав людини.*

Постановка проблеми. Проблема юридичного закріплення та дотримання прав людини залишається актуальною завжди. Захист порушених прав навіть може